

Nieuwsbrief

Vrienden van de Antwerpse Madonna's

Afgiftekantoor Antwerpen

Halfjaarlijks tijdschrift, nr. 11 [6de jaarg. (2007), nr. 2]

vu: R. Vanoystaeyen,

Vremdesesteenweg 92, 2530 Boechout

Nieuwsbrief Vrienden van de

Antwerpse Madonna's

Roert het in de straten van Antwerpen of is het patrimonium onroerend?

Meer en meer Antwerpenaren kennen ondertussen de werking van onze vereniging: onderhouden, restaureren van heiligengevelbeelden in de straten van onze stad. Daarbij voegen wij het eventueel vervangen van beelden waar nodig, en ook soms het aanbrengen van beelden op nieuwe locaties.

Wat minder bekend zijn de zware nevenaspecten van deze opdracht:

- het herstellen en verstevigen van luifels en sokkels op vlakke gevelvelden of op hoekpanden,
- de nodige herstellingen aan de gevels, bepleistering en beschildering.

Luifels kunnen van verschillende aard zijn: koper, zink, staal of steen. Bij het aanbrengen van luifels op hoekpanden dient rekening gehouden met de juist uit te snijden hoek.

Sokkels zijn eveneens in verschillende materies vervaardigd: in steen uitgehouwen, in hout en zelfs in pijpjaarde. De meesten zijn in zeer slechte staat en verzekeren geen stabiliteit meer.

Hiervoor zijn herhaaldelijk vervang- of ruilstukken nodig. De stad Antwerpen is ons ter hulp gekomen: meerdere beelden, luifels, sokkels en lichtarmen uit vroegere afbraak- of verbouwingswerken en in stedelijke pakhuizen bewaard, werden ons in bruikleen gegeven om de restauraties tot een goed einde te brengen, en waar mogelijk te herplaatsen.

Uitgevoerd met hulp van stukken uit het pakhuis:

- Sint-Paulusplaats, boven de herstelde beeldengroep van de Heilige Familie, hebben wij de oorspronkelijke en mooi uitgewerkte luifel, afkomstig uit de Keistraat, herplaatst en deze laatste komt ten volle tot zijn recht;
- Op de Stijfselrui hangt er binnenkort een mooi Mariabeeld afkomstig uit de Prekersstraat;
- Op de Lijnwaadmarkt zijn een oude luifel en een even oude sokkel (afkomstig uit de Prekersstraat) herbruikt bij het aanbrengen van een beeld uit terracotta (zie kaderstuk). Hier dient nog een beschermingskast voorzien te worden.
- Het prachtige beeld uit de Kanonstraat: Maria met Kind op een lam gezeten, beeld van bijzonder iconografisch belang, werd op de Academie grondig hersteld en wacht op een aangewezen plaats. De herplaatsing zoeken we liefst in de onmiddellijke omgeving van de vroegere locatie.
- Een uitzonderlijk lieflijk houten Mariabeeld uit de Kuipersstraat wordt nu door de studenten polychromie van de Academie hersteld.
- Het terracottabeeld Moeder met kind uit de Keistraat, is nog in restauratie in de studio steen conservatie/restauratie van de Academie.
- In de Jodenstraat prijkt een Onze-Lieve-Vrouw met Kind in een nis, eveneens uit het stedelijk pakhuis afkomstig.

Moderne of actuele oplossingen:

- Luifel in polyester in de Huikstraat,
- Luifel in roestvrij staal voor de beelden in de Zilvermidstraat en in de Korte Gasthuisstraat.

Extra moeilijkheden:

- Sokkel, uitgehouwen steen, op de hoek Minderbroedersstraat en -ruï waarvan de opvangsing zware problemen stelt.

Ons erfgoed leeft, en iedereen leeft mee!

Etienne van Caster

Voorstelling van Onze-Lieve-Vrouw met Kind gedragen op de linkerarm, staand voor een rondboogvormige poort of nis. Het geheel uitgewerkt in hoogrelief. Mogelijk een element uit een grotere compositie (de doorlopende basis is afgeknot).

Beschilde Avennessteen (in drie gebroken en hersteld), 77 cm hoog. Geen signatuur of datering weergevonden (18de eeuw?).

Herkomst: vermoedelijk gerecupereerd bij sloop van een pand in de Antwerpse binnenstad (jaren 1960?); Depot Stad Antwerpen (tot 1998). Restauratie in Hogeschool Antwerpen (Academie, C/R Steen) in 2003 e.v.

Heropgesteld boven de inkomdeur van het pand Jodenstraat 16, 2000 Antwerpen in juni 2006 door Voor Kruis en Beeld.

In de tegen de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal aanleunende historische panden Lijnwaadmarkt 8-10-12 opende op 15 augustus 2007 de nieuwe kunstgalerie Goudblomme. De eigenaars deden beroep op Voor Kruis en Beeld om een oud beeld te kunnen plaatsen aan hun gevel.

Uit de door onze vereniging gestockeerde sculpturen, bijwerk en ornamenten werd een zittende Moeder met Kind gekozen, een luifel en een console.

Het terracottabeeld werd ons enkele jaren geleden overgemaakt door de Koninklijke Heemkundige Kring van Merksem. Een begeleidend schrijven gaf als plaats van herkomst 'het Huis Selb op de Sint-Paulusplaats' in Antwerpen. Deze verwijzing konden wij tot heden niet nader preciseren.

Het nieuw gecreëerde geheel oogt overtuigend in de context van de zacht gerenoveerde huizen. Bedrieglijk lijkt het alsof het er al jaar en dag zo bijhangt. Op de openingsdag ontbrak nog de gebogen plexiruit als bescherming voor het beeld. Kunststof was aangewezen boven glas omwille van veiligheidsvoorschriften. Zo is er toch nog deze kleine historische dissonant die doet nadenken over 'autenticiteit'.

Een 'warme' hulde aan Onze-Lieve-Vrouw

---

15 april 2007... een uitzonderlijk warme lentedag.

Op de hoek van de Minderbroedersrui en -straat was om 15 uur de inhuldiging voorzien van een nieuw madonnabeeld. Dit beeld moet het oude vervangen dat waarschijnlijk in de winter 1981-82 door vorstschade onherstelbaar beschadigd was en van de muur is gevallen.

Intussen is ook de lantaarn en de sierlijke lantaarnarm verdwenen. De H. Geest, met stralenkrans, was blijven hangen en hangt er nu, 25 jaar later, nog steeds.

Spijtig genoeg kon de geplande inhuldiging niet doorgaan. De ingenieurs en de firma die het beeld en het voetstuk aan de muur moesten bevestigen, vonden de aanhechtingsmethode niet zonder gevaar (beeld en voetstuk wegen samen meer dan 300 kg). Ze zoeken nu een andere en veiliger manier.

De belangstellenden konden het nieuwe beeld wel bekijken, en zelfs van heel dichtbij. Het was, samen met het voetstuk, te bewonderen in het nabijgelegen 'Indian Caps' op de Engelse Beurs 4. Zowel het beeld als het voetstuk werden kunstig gekapt door beeldhouwster Geneviève Hardy, naar de ontwerptekening van Jan Van Arendonck die dateert van 1855.

Een half uur later vond wel de inhuldiging plaats van het beeld op de hoek van de Wol- en Coppenolstraat. Dit indrukwekkende barokke kunstwerk werd recent gerestaureerd door Dirk Lenaerts en Geneviève Hardy. Wat bij de laatste restauratie (1980) die gebeurde in opdracht van de stad Antwerpen, is verkeerd gelopen werd nu terug in orde gebracht. Zo zijn de hoofden van Maria en het kindje Jezus opnieuw voorzien van mooie kronen, de H. Geest met stralenbundel prijkt terug achter Onze-Lieve-Vrouw en de storende fout in het chronogram op het voetstuk werd verbeterd. Het hangt er nu letterlijk stralend bij en de

felle zon deed het met veel bladgoud versierde Maria-monogram boven de baldakijn werkelijk verblindend schitteren.

Rudy Mannaerts, aalmoezenier van 'Voor Kruis en Beeld', gaf een woordje uitleg dat niet van humor gespeend was. Met zijn stentorstem overtrof hij gemakkelijk het lawaai van voorbijrijdende trams en auto's. Tijdens zijn uiteenzetting alludeerde hij op de Latijnse tekst die als jaarschrift op het voetstuk staat. "ILLUXIt MunDo eXUrgItE CIVes" wat wijst op het jaar 1744 en in het Nederlands luidt "Hij bracht het licht in de wereld, sta dan op, burgers".

Na de besprenkeling met wijwater werd spontaan het lied 'Onze-Lieve-Vrouw van Vlaanderen' aangeheven. Mede dank zij de aanwezigheid van vele leden van het 'Alma Musica' klonk dit muzikaal intermezzo meer dan bekoorlijk. Deze 'warme' hulde aan onze goddelijke Moeder werd besloten met een 'Wees gegroet' die door alle aanwezigen werd meegebeden.

Om 16 uur volgde dan, in het kunstlokaal 'Indian Caps' aan de Engelse Beurs, een intiem maar feestelijk concert. Het werd verzorgd door Christel De Meulder, sopraan, Isabelle Vleminckx, piano en Kristina Kupryté, een Litouwse die de 'kanklès' bespeelde. Dit is een instrument dat enigszins vergelijkbaar is met een citer maar waarvan de klank erg bij de harp aanleunt.

Alles bij mekaar... een mooie namiddag voor de *Vrienden van de Antwerpse Madonna's* en voor de leden van *Voor Kruis en Beeld*. En nu maar hopen dat het beeld op de hoek van de Minderbroedersrui en de Minderbroedersstraat vlug en veilig aangebracht wordt en alzo een verrijking vormt voor het Antwerps religieus beeldenpatrimonium.

Jos Dobbeleers

Een Mis voor Maria

De traditionele Mis op Maria-Hemelvaart ging ook dit jaar door in de kathedraal, die goed gevuld was, en werd voorgedaan door Rudi Mannaerts pr, die geheel alleen op het veel te grote altaar stond. De deelnemers aan de processie lieten zich gedurende de Mis niet opmerken. Het duurde geruime tijd voordat koor en orgel het eens werden en de muzikale ondersteuning melodieus ging klinken.

Hoe anders is dat bij de Carolus, de grote zes ton zware klok die uitgerekend die dag zijn vijfhonderdste verjaardag vierde, en nog nooit een dissonant gaf. In zijn homilie schetste E.H. Mannaerts het bewogen leven van de luidklok.

Tijdens de Mis, die algemeen toegankelijk is, werd één maal de naam van de vzw vermeld. Na afloop was het geen treffen van weldoeners onder elkaar – wij kennen elkaar niet en zullen elkaar zo ook nooit ontmoeten – en ging ieder zijns weegs. Dat deed opnieuw stemmen opgaan de Mis voortaan te houden in de Sint-Andries en dan besloten, of ten minste niet geafficheerd.

Mededelingen

De rubriek 'actualiteit' vindt u eveneens op www.verbeelding.be

- **Erfgoeddag 22 april 2007,**
thema 'Niet te schatten'

Het begon in mineur voor de belangstellenden naar Erfgoed. Zulk een dag organiseren op dezelfde datum dat in Antwerpen een marathon loopt, waarvoor heel de stad werd afgesloten, is een moeilijk gebeuren.

In de Academie voor Schone Kunsten worden enkele van onze Antwerpse Madonna's behandeld. Dit is dan ook de grote kans om het publiek rechtstreeks met deze sculpturen in contact te brengen.

Mooi weer, een omgeving waar naast ijver en geduld ook enthousiasme te vinden is, volstonden om de vele bezoekers, in de namiddag, een zo volledig mogelijk beeld te bieden van de zorgen die deze gevelbeelden te beurt vallen.

Voor Erfgoeddag 2008 is het thema 'Wordt verwacht', over (denken over) toekomst, en zullen

we focussen op gezinsvriendelijke activiteiten. Noteer alvast 13 april 2008 in uw agenda!

- **15 mei 2007, de 'Bronzen Pagadder'**

Met de *Bronzen Pagadder* belooft het ACW jaarlijks de inzet van de talrijke vrijwilligers in het arrondissement Antwerpen. Dit jaar was onze vereniging één der vier genomineerde projecten. Op dinsdag 15 mei had de uitreiking plaats in De Roma te Borgerhout. De genomineerden ontvingen elk een cheque van 250 euro.

- **In bruikleen van Voor Kruis en Beeld**

In juni 2007 renoveerde de eigenaar de (kleurrijke) Madonna op de hoek van de Oude Koornmarkt en Pelgrimstraat. Voordien ontbrak het kroontje van het Jezuskind. Ter vervollediging stelde Voor Kruis en Beeld hem een historisch exemplaar ter beschikking.

Afgewerkte restauraties 2007

Madonnabeeld, type 'Moeder Gods'

Lange Sint-Annastraat 2, hoek Ossenmarkt, 2000 Antwerpen

De restauratie van dit beschermd monument omvatte een grote verscheidenheid aan problematieken. Alle onderdelen: het baldakijn, de zinnebeeldige duif, het Mariabeeld met kroontjes en de smeedijzeren lichtarm met lantaarn werden behandeld. Dit laatste onderdeel zat los in de muur. Het was nodig om de lichtarm te herpositioneren en terug vast te zetten met kunsthar. Van het beeld en van de globe werden overschilderingen weggenomen. Het in 1862 geplaatste beeld is vermoedelijk ouder en gerecupereerd. Er werd geconstateerd dat er in het verleden verschillende restauraties aan het beeld werden uit-

gevoerd. Zo is het hoofd van Jezus verlijmd met gips. Ook de rechter zegenende hand van Jezus, de

vingers van de rechterhand van Maria, en de linkervoet van Maria zijn oude herstellingen in gips. Deze toevoegingen uit het verleden werden gerespecteerd en bewaard. Het geheel werd voorzien van een beschermd en decoratief verfsysteem. (www.jbsc.be)

Madonnabeeld, type 'Moeder Gods'

Koepoortbrug 4, 2000 Antwerpen

De Koepoortbrug, ofwel het kleine straatdeel in de bocht die de Minderbroedersruï maakt als overgang naar het Kladdorp, telt maar enkele panden. Op de scheiding tussen de nrs. 3 en 4 hangt op de eerste verdieping een groot Madonnabeeld, dat daar voor het eerst wordt vermeld bij een versiering in 1855. Maar de sculptuur is zeker ouder, mogelijk is het een werk uit de late 18de eeuw. Een anoniem 19de-eeuws handschrift schrijft het werk toe aan 'Ant. Vasseur' (*Hs1491, [f° 3 v°]*). Zie referentie op p. 15.

Maria wordt voorgesteld als een fiere en waardige moeder die haar gekleed, zittend Kind luchtig op de linkerarm aan de voorbijgangers presenteert. Het gebaar van haar opgeheven rechterhand wijst op de vroegere aanwezigheid van een scepter. Jezus draagt links een rijksappel en vormt met twee op-

gestoken vingers van de rechterhand een zegenend gebaar.

Het beeld staat opgesteld onder een halfronde koperen luifel op een geornamenteerde houten console.

Omdat de sculptuur verdoezeld werd door een dik pakket aan verflagen was de lectuur ervan zeer moeilijk. In mei 2007 werd door Markus Oudejans gestart met een in situ-restauratie van het natuurstenen beeld. Ook de luifel werd ter plaatse ontdaan van vele verflagen, het resultaat is een prachtig koperen baldakijn. De houten console en ook de lantaarn werden in het atelier behandeld. Nadat het gevelveld terug werd opgeroepen en met goud omrand, ontplooit zich voor het oog een schitterend geheel.

Madonnabeeld, type 'Moeder Gods'

Pieter van Hobokenstraat 24-26, hoek Paradijsstraat, 2000 Antwerpen

Maria in de Paradijsstraat

Na lange tijd weggeweest voor onderzoek en restauratie, wordt in het najaar 'Maria Paradijs' teruggeplaatst.

De afgelopen jaren is er heel wat gebeurd met deze Madonna. Ze werd in 2003 van haar sokkel gehaald.

Het begin van de restauratie bestond voornamelijk uit onderzoek en verwijdering van de verflagen.

Uit het onderzoek van de verflagen en het archiefonderzoek blijkt dat de sculptuur een bewogen geschiedenis achter de rug heeft.

Het beeld bevond zich oorspronkelijk op de hoek van de Paradijsstraat en de Pieter van Hobokenstraat 24-26. In 1797 verdween de Madonna uit het straatbeeld, om in 1814 op te duiken aan de Paradijsstraat 3.

In 1865 werd het beeld naar zijn oorspronkelijke plaats (hoek Paradijsstraat en Pieter van Hobokenstraat 24-26) teruggebracht. Vermoedelijk onderging de Madonna bij die laatste verhuizing een (eerste) restauratie. Het beeld werd ontdaan van alle verflagen en er werden een aantal restauraties uitgevoerd, onder andere de rechterledematen van de Jezusfiguur. Het been van het Jezuskind werd toen vermoedelijk vervangen door een houten been.

Tijdens de huidige restauratie kwam aan het licht dat het beeld ca. 60 verflagen telde, die een korst van 7 millimeter vormden.

In de diepste plooien van de mantel van Maria werden, tijdens het onderzoek van de verflagen, nog resten van blauw en rood aangetroffen. Dit wijst op een vroegere

polychrome (meerkleurige) beschildering van de sculptuur en bewijst dat het beeld werd ontdaan van zijn verflagen tijdens een vroegere restauratie. Op de ca. 17de laag werd zelfs een goudkleurige hand teruggevonden.

Door de dikte van het verflagenpakket verdwenen de details van het gesculpteerde werk en verminderde de leesbaarheid. De ogen van Maria waren uitgezet tot twee bollen en het haar van Jezus vertoonde gelijkenissen met een bloemkool.

Na onderzoek en zorgvuldige documentatie van de 60 lagen, werd overgegaan tot verwijdering van het verflagenpakket tot op de vierde laag.

Hierdoor verbeterde de leesbaarheid van de sculptuur aanzienlijk, maar bleven de oudste verflagen toch bewaard.

De afgebroken delen werden hersteld, de oude restauraties verwijderd en vervangen door mortel.

Op de plaatsen waar de verf niet bewaard is gebleven op de sculptuur, werd een nieuwe afwerkingslaag aangebracht met dezelfde kleur als de referentielaag. Zo ontstond opnieuw een leesbaar geheel zonder visueel storende elementen.

Na deze retouches werd het beeld afgewerkt met een kleurloze afwerkingslaag om de oude verflaag te beschermen.

De console kreeg een gelijkaardige behandeling als de sculptuur. Tijdens de gedeeltelijke verwijdering van de verflagen kwamen barsten en breuken aan het licht. Deze bleken tot in de kern van de steen

Afgewerkte restauraties 2007

door te dringen. Het geheel werd bij elkaar gehouden door de verf, waardoor de console niet langer stabiel genoeg was om het beeld te dragen. De oorzaak van de breuken lag bij de vijf ijzeren doken waarmee de sokkel in de muur verankerd zat.

Door corrosie, waarbij het ijzer tot zevenmaal zijn oorspronkelijke grootte kan uitzetten, werd de steen uit elkaar gedrukt.

Na verwijdering van de verflagen werden de delen opnieuw met elkaar verlijmd en de barsten opgevuld.

Een paar verdwenen delen werden bijge maakt en het geheel werd op dezelfde manier geretoucheerd als het Mariabeeld.

Na de restauratie van de sokkel zal de Madonna teruggeplaatst worden in de herfst van 2007.

Ondertussen renoveerden de eigenaars van het pand het baldakijn en het gevelveld.

Een vernieuwd en gerestaureerd geheel siert binnenkort opnieuw de gevel.

Noortje Cools

*restaurator van sculpturen in steen
en steenachtige materialen*

Stripmuur

Waar onze voorouders verhalen verbeeldden om de symboliek doorheen de stad te verlevendigen – denken we maar aan het verhaal van Lange Wapper waar Onze Lieve Vrouw een toevlucht werd voor de mensen – zo koppelt men thans stadsverfraaiing muurvast aan een beeldverhaal. In de Paradijsstraat is het Kiekeboe die door Merho met een klassiek trompe-l'oeil werd gestript. Merho hield rekening met de historische Lieve-Vrouw die hier opnieuw haar plaats zou innemen.

Initiatiefnemers van de vierde pagina van deze beeldverhalenroute zijn Lin Torfs en Johan Bijttebier.

Ingezoomd

Links: neogotisch gevelbeeld van Onze-Lieve-Vrouw met Kind, hoog opgesteld in de puntgevel van het zuidertransept van de Kathedraal aan de Groenplaats.

Frans De Vriendt (1829-1919) kapte omstreeks 1896-1899 drie beelden voor dit register, de Madonna neemt de centrale plaats in. Ze wordt rechts geflankeerd door een voorstelling van de H. Jozef en links een van de H. Anna (niet afgebeeld). (Foto 14 juli 2006).

Rechtsboven: een duivenkoppel genesteld op de (nog) dik overschilderde Madonna van de Koepoortbrug. (Foto 12 april 2007).

Onder: detail van de Madonna op de hoek Lange Ridderstraat en Steenhouwersvest, voor de restauratie. (Foto 31 juli 2006).

Projecten 2007-2008

Madonnabeeld, type 'Moeder Gods' (O.-L.-V. van Bijstand en Victorie)
Steenhouwersvest 22, hoek Korte Ridderstraat, 2000 Antwerpen

In 1726 kreeg het beeld de titel die sinds 1689 de geliefkoosde benaming van Maria in de Sint-Andriesparochie is: Onze-Lieve-Vrouw van Bijstand en Victorie. Ter gelegenheid van het algemene herstel van de openbare religieuze beelden in 1814 werd een nieuw beeld gemaakt.

Maria houdt het Kind op de rechterarm en draait, merkwaardig genoeg, haar hoofd van haar Kind weg. Beter gezegd: zij tracht – typisch barok – oogcontact te krijgen met de toeschouwer om diens aandacht te trekken voor haar Goddelijke Zoon. Haar rol als letterlijke blikvanger wordt versterkt doordat ze met haar linkerhand het Kindje bij de voet neemt, waardoor haar rechterarm – horizontaal gestrekt – een aanwijzende rol krijgt. De Wereldverlosser draagt in de linkerhand een rijksappel terwijl zijn

rechterhand zegent; beide armpjes zijn er momenteel echter af. Boven vliegt de zinnebeeldige duif van Gods Geest tegen een flard wolkjes, van waaruit een stralenkrans komt.

De rijk gebeeldhouwde console is voorzien van bloemenslingers en wordt geflankeerd door twee gevleugelde engelenhoofdjes terwijl een derde onderaan de console afsluit. Halfronde luifel, ingedeeld door decoratieve helmbanden.

In september 2007 start Geneviève Hardy met de restauratie van dit hoekbeeld. U kunt deze werkzaamheden ter plaatse volgen.

Madonnabeeld, type 'Moeder Gods'
Melkmarkt 28, 2000 Antwerpen

De statige barokke Madonna met zwierige drapering, toont ons haar goddelijk kind. De eenvoudige vierkante console is door twee engelenhoofdjes geflankeerd en onderaan gesierd met een schelp. Een liefdevol opschrift getuigt van de diepe aanhanke-lijkheid die mensen kunnen hebben jegens deze vrouw: 'Gy syt schoon ende sierlyck / O sy scynt hier gelyck de son'.

Tot in de jaren 1950 prijkte achter dit beeld een grote stralenkrans met in het midden Maria's monogram.

Van de vermoedelijk beeldhouwer, Alexander Van Papenhoven (1668-1759), is ook de Madonna tegen de gevel van het Vleeshuis.

Als voorbijganger hebt u zeker reeds gemerkt dat restauratie zich opdringt. Wij starten dan ook de administratieve weg die we moeten gaan als de eigenaar van het pand akkoord gaat met de werken.

Projecten 2007-2008

Madonnabeeld, type 'Moeder Gods'
Rijnpoortvest 18, 2000 Antwerpen

Nieuw leven voor een honderdjarige

Het was in de kerstnacht 1907 dat in lichte processie de overbrenging van het H. Sacrament plaatsvond vanuit de oude kapucijnenkerk naar het hoogkoor van de nieuwe kerk, toegewijd aan Sint-Antonius van Padua. Tweede Pinksterdag 1910 werd de nieuwe kerk officieel in gebruik genomen, nadat het oude kerkgebouw was afgebroken.

Het kunsthistorisch patrimonium van deze kerk is ongemeen boeiend omdat het hier niet alleen een erfenis betreft van de neogotiek en de verschillende negentiende-eeuwse broederschappen, maar omdat vele kunstwerken afkomstig zijn uit de voormalige Sint-Walburgiskerk en vooral uit de oude kapucijnenkerk.

Na de Val van Antwerpen vroeg Farnese in 1585 de Kapucijnen om 'Katholieke orde te brengen in de protesterende warboel'...

In 1587 verwierven de paters een groot pand aan de Paardenmarkt, dicht bij het begijnhof (1542), het Godshuis Almaras (1477) en tegenover het Knechtjeshuis (1558).

Een stukje geschiedenis

Antwerpen was gevallen... de contra-reformatie kwam op gang. Tussen Stijfseelru, de Rodepoort en aan de vestingen en het Ulrikstraatje werd een nieuw gebedshuis ingewijd door bisschop Torrentius. Spoedig worden kerk en klooster echter te klein. De nevenvloeiende ruïnen worden overwelfd en in 1614 wijdt bisschop Malderus een nieuwe kerk in. Er steekt welvaart in het klooster,

want in 1660 beschikt het over 65 cellen, 18 ziekenkamers en een pesthuis.

De Fransen verdrijven in 1779 de kapucijnen, bezittingen worden verbeurd, vele kunstwerken gaan naar Frankrijk waarvan sommige zoals '*Christus tussen de moordenaars*' van P.P. Rubens nooit terugkomen. Na het concordaat met Napoleon wordt deze kerk succursale van Sint-Jacobs en later parochiekerk.

Ondertussen groeit Antwerpen op het einde van de 19de eeuw uit zijn vesten en wordt geconfronteerd met de rijkdom van de haven, maar ook met een toenemend proletariaat dat zich komt vestigen in alle mogelijke gangetjes en achterpanden. De oude paterskerk wordt te klein. Binnen een onbarmhartige samenleving voelen parochies de nood aan wat menswaardigheid. Is het waar dat aan elke mens van Godswege wordt toevertrouwd: 'Jij bent bemind door God, wat er ook met jou gebeurt'? Het is precies deze hoop die teruggevonden wordt in de neogotische stijl, geïnspireerd vanuit het utopisch socialisme in Engeland, dat aan het proletariaat zelfrespect wou schenken. L. Baeckelmans en Bilmeyer krijgen uiteindelijk na 30 jaar discussie met de overheden de goedkeuring voor de bouw in 1904. Met zijn zeer zuivere stijl, zonder stukadoorsgotiek, knipoogt dit gebouw naar de 13de eeuwse overgangsstijl Romaans-Gotiek. Een driebeukige kruiskerk waarin het patrimonium uit de 17de eeuw met zeer veel zorg geïntegreerd werd.

Pastoor Scheelen.

O.-L.-Vrouw in de Rijnpoortvest

Aan de Rijnpoortvest 18 bezit de Sint-Antoniuserkerk van de Paardenmarkt haar zij-uitgang. Deze is gekoppeld aan een bovengelegen voormalige kosterwoning, het gebouw is gedateerd met cartouches 'ANNO' '1905'. Op initiatief van de toenmalige parochiepriester Van Roost werd boven de huisdeur van de nieuwbouw omstreeks 1907 een Moeder Gods geplaatst in een boogvormige nis. Dit beeld is na 100 jaar aan restauratie toe. Bij het Jezuskind ontbreekt de rechtersarm.

De sculptuur behoort tot de reeks 'traditionele beelden' in onze stad, een categorie die helaas geen bescherming als monument kent.

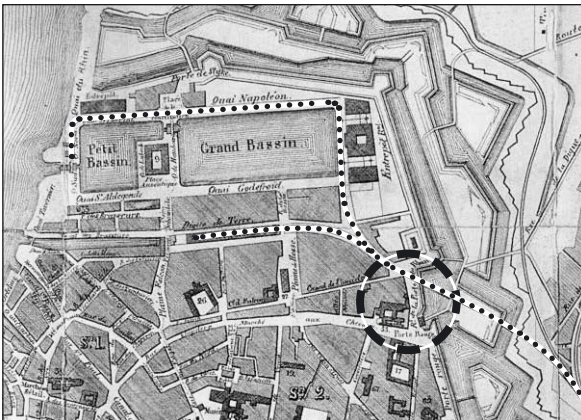
De Rijnpoortvest, gelegen tussen Paardenmarkt en Stijfselei, loopt evenwijdig met de Leien en kan niet rekenen op de grote belangstelling van voorbijgangers en

toeristen. Naar aanleiding van het honderdjarig bestaan van zowel parochiekerk als Madonna, bestaat vandaag de gelegenheid om ook deze buurt bij madonna- en andere stadswandelingen op te nemen.

Nota: de naam Rijnpoortvest herinnert aan de 'Rijnpoort', een aan de huidige Tunnelplaats te situeren kort bestaande spoorwegpoort in de 16de-eeuwse stadsomwalling. Hoewel gebouwd in 1839 diende ze al in 1864 te worden gesloopt als deel van de 'Spaanse Vesten'.

Via deze doorgang was de binnen de omwalling gelegen haven bereikbaar voor de 'IJeren Rijn', de Schelde-Rijn spoorweg die werd ingehuldigd in 1843. Op de Ankerrui bevond zich korte tijd Antwerpen's 'Gare Principale', een goederenstation. Er was een aftakking langsheen het Entrepot tot aan de Rijnkaai die liep via de noordkant van de dokken (Napoleonkaai en Sint-Laureiskaai). De actuele straat Rijnpoortvest is wel korter dan de historische binnenweg van de omwalling. Het benoorden de poort gelegen deel verdween bij de 19de-eeuwse stadsuitbreiding. (WS)

Omcirkeld de vml. kapucijnenkerk, de Rijnpoortvest en de Rijnpoort. Gestippeld de spoorlijn. - 1866, Plan Van de Kerckhove (detail). Rechts: Rijnpoortvest nr. 18, het jaartal 1905 in een cartouche; de Madonna van omstreeks 1907.

De O.-L.-Vrouw van het Heilig Hart van de Sint-Annaplaats

Bij een plaatsbezoek aan wat rest van de reeds in de 16de eeuw vermelde Sint-Annaplaats (aan de oostzijde van de Lange Sint-Annastraat) troffen we een sinds lang niet meer beschreven Madonnabeeld in een toonkastje aan.

In een klein uit ijzer en glas bestaand kapelletje staat een ca. 30 cm hoge polychroom uitgevoerde voorstelling van Maria met Kind.

De Moeder Gods wordt voorgesteld met een helblauwe mantel, een wit kleed en draagt een (vermoedelijk) metalen opgezet kroontje. Het naakte Jezuskind rust op haar linkerarm en maakt met zijn vrije arm een naar de toeschouwer gericht gebaar. Maria zelf wijst op de hartstreek van haar goddelijke zoon. Dit is een madonnatype gekend als 'Onze-Lieve-Vrouw van het Heilig Hart van Jezus', in zijn eerste vorm voorkomend vanaf 1861 in Frankrijk. De hier gebruikte

variant, met een op de arm gedragen kind en wijzende moeder, is pas ontstaan in 1875. Vermoedelijk gaat het hier om het door Augustin Thyssen vermelde Maria'beeldje' "versierd met zilveren hart" dat in 1880 in de gang ter hoogte van het nr. 17 werd geplaatst. Verder vermeldt hij in dezelfde straat nog een Onze-Lieve-Vrouwe'beeld' waarbij wordt gepreciseerd "Een zilveren 'ex-voto' is aan het beeld gehecht", hier gaat het om de gang ter hoogte van het nr. 25. Dat (grotere?) 'beeld' was oorspronkelijk afkomstig uit de vml. kindercrèche van de Maarschalk Gérardstraat.

Overigens – samen met Vande Weghe – heeft hij geen weet dat beide gangen in de 16de-eeuw één waren, een 'plaats' vormden die toen bekend stond als Sint-Annaplaats (of -gang).

Momenteel is het niet duidelijk om welk van de twee door Thyssen te summier beschreven Madonna's het gaat. Het grote omgehangen metalen (zilveren of verzilverd?) Heilig Hart is een ex-voto.

Georges Troupin¹ en Wim Strecker

1. Stad Antwerpen, Stadsontwikkeling, Monumenten- en Welstandszorg (Spanjepandsteeg 5, 2000 Antwerpen).

Selectieve bibliografie:

- Aug. Thyssen, *Antwerpen vermaard door den erediens van Maria: Geschiedkundige aanmerkingen over de 500 Heiligen beelden in de straten van Antwerpen*, Antwerpen, 1902, p. 253
- Robert Vande Weghe, *Geschiedenis van de Antwerpse straatnamen*, Antwerpen, 1977, p. 423.
- Theo Aerts, *O.-L.-Vrouw van het H. Hart: Theologische verschuivingen en iconografische variaties*, Z.p., 1999.
- *Madonna: Beelden van Maria in de Antwerpse binnenstad*, Antwerpen, 2002.

Vrienden van de Antwerpse Madonna's (najaar 2007)

VOORZITTER: Leo baron Delwaide, Antwerpen.

Begga Andries, Berchem (Antwerpen) – Karel Boeckx, Hoogstraten – Eva Coltof-Brouwer, Antwerpen – Familie Derks, Wilrijk – Familie Georges (†) Leclair, Kontich – Gabriella Moortgat, Breendonk – A. Steenackers, Antwerpen – Georges Van Eessel, Knokke-Heist.

Paul Arts, Antwerpen – M. Avonts, Hemiksem – L. Baeck, Wilrijk – J. Baerts, Merksem – Walter Baisier, Antwerpen – Lode Bapluë, Brasschaat – André Beckers, Deurne – Bart Belmans, Berchem – Jos Berckmans, Wilrijk – Henry Bergsma, Borgerhout – Gerarda Beukelaer, Zoersel – Jeroen Boel, Waasmunster – Benders-Janssen, Merksem – Ward Buys, Merksem – Michel Buytaert, Wilrijk – Henri Cant, Deurne – Magda Claesen, Wilrijk – L. Claessens, Antwerpen – Jacq. Coens-Charon, Broechem – Maria Cools, Antwerpen – Adrien Coppens, Merksem – Walter Corluy, Berchem – Françoise Corluy-Schaffers, Wilrijk – Bruno Cornelis, Itegem – Stefan Croenen, Schilde – Maurice D'Hoore, Zingem – Thierry de Barys, Antwerpen – H. De Belder, Deurne – Jozef De Bleser, Merksem – Pierre De Deken, Berchem – Familie de Hemptinne, Aartselaar – A. De Keersmaeker, Antwerpen – Alfons De Meulder, Merksem – Christel De Meulder, Kontich – J.M. De Meulder, Antwerpen – Familie De Munck-Smet, Deurne – Luc De Neuter Antwerpen – André De Proft, Aalst – Lodewijk De Ridder, Kapellen – Lucas De Ruysser, Antwerpen – Henri De Sagher, Puurs – Mia De Schampelaere, Edegem – Anne De Swaef, Antwerpen – Guy Deckers, Berchem – Eric Deckers, Schoten – Margriet Dedroog, Merksem – R.M. Desmet-Bernad, Antwerpen – Irene Dewaele, Kapellen – Jacques Dierckx, Antwerpen – Guy Diercxsens, Hove – Jos Dobbeleers, Antwerpen – W. Dobbeleers-Borghs, Merksem – Familie Driessen-Van Rossum, Antwerpen – Ch. du Bois de Vroylande, Malvoisin (Gedinne) – M.

L. Berndsen-Scholtz, Antwerpen – Walter Bruynseels, Zuid-Afrika – Boudewijn Callens, Wilrijk – Simon Deckers-Cols, Antwerpen – Dree De Vries, Vilvoorde – Jan Engels, Antwerpen – Paul Govaerts, Merksem – Robert Holtrust, Essen – Eliane Leijssen, Deurne – Pascal Mallien, Schilde – Jean Mertens de Wilmars, Antwerpen – Anne Marie Smekens-De Vrieze, Schoten – Paul van den Hove d'Ertsenryck, Zandhoven – Theo Van der Auwera, Westmalle – R. Vertriest, Hove.

du Bois de Vroylande, Beauvechain – Paul Durt, Edegem – Expan 2000, Sint-Pieters Woluwe – Luk Fabré, Wilrijk – Luc Fornoville, Berchem – Freddy Franck, Berchem – Maria Geerinck, Boechout – Familie Gilliot-Cogels, Etterbeek – Baudouin Goeminne, 's Gravenwezel – Jean Grobet, Antwerpen – Marc Groetaers, Wilrijk – Jan Gypen, Kontich – Philippe Hernould, Antwerpen – Michel Hertoghe, 's Gravenwezel – M.L. Heymans, Antwerpen – P. Horemans, Deurne – Elisa Huysmans, Antwerpen – Imolex, Kontich – Georges Impens-Stoot, Antwerpen – Jacques Istas, Schilde – C. Janboers, Boechout – Theodora barones Janssen-Arts, Vosselaar – Wieland Janssens, London (UK) – Myriam Janssens, Wilrijk – H. Jespers, Wilrijk – Familie Jespers-Van den Eynde, Antwerpen – Frank Judo, Sint-Pieters Woluwe – Bernadette Kiebooms, Boechout – J. & H. Kusters-Van Aken, Merksem – Cornelia Laboyrie, Kapellen – Ghislain Lamiroy-Foket, Mortsel – François Leconte, Mortsel – Paul Lemmens, Brasschaat – Rosa Lenssens, Berchem – Paul Leysen, Deurne – Familie Lippens-Dobbeleers, Antwerpen – Marcelle Lombaerts-Van den Bril, Boom – Jean Pierre Loos, Edegem – Willy Lucidarme, Nieuwpoort – Bruno Luyten, Puurs – L.-J. Luyten-Collin, Antwerpen. – Bart Makken, Antwerpen – Jozef Marijse, Merksem – Gerda Marin, Antwerpen – Henriette McIntyre, Antwerpen – Etienne Meert, Antwerpen – Paul Meeus, Antwerpen – André Meeus, Antwerpen – Paul Meulendijks, Deurne – Jan Monballyu-Depraetere, Schoten – Dominique Moorkens, Ranst – Chr. Museum,

Berchem – André Myncke, Antwerpen – Willem Nollet, Hove – Miguel Norbert Ubarri, Antwerpen – Hugo Nys, Borsbeek – Paula Onghena, Wilrijk – Pieter Oomen-Geenen, Antwerpen – Johanna Peeters, Deurne – Anna Pelgroms, Boechout – Ria Penders, Brasschaat – Herman Pepermans, Berchem – S. Raes-Saquet, Merelbeke – Marleen Regnier, Borgerhout – Albertus Roevens, Brasschaat – Martha Rombouts, Edegem – Jozef Rombouts, Schoten – Familie Rooms-De Bruyn, Antwerpen – Familie Roth, Antwerpen – Freddy Rouchet-Dedroog, Merksem – Veronique Saverys, Aartselaar – Sint-Paulusvrienden, Antwerpen – Gilberte Smets, Antwerpen – Smets & Dens B.V., Berchem – Frans Smits, Antwerpen – M. Snoeijls-Eilerts, Antwerpen – Familie Solлие, Brasschaat – Paula Sörnsen, Merksem – Louis Stas-Donvil, 's Gravenwezel – P. Steurs, Wilrijk – Jozef Steurs, Antwerpen – T. Strauven-Destrijcker, Berchem – Wim Strecker, Antwerpen – André Struyf, 's Gravenwezel – Agnes Suykerbuyk, Kapellen – Anna Tirelire, Berchem – E. Torfs, Onze-Lieve-Vrouw-Waver – Trevis Immo, Brasschaat – Jan Valvekens, Antwerpen – Erik van Alsenoy, Beveren – Vera Van Bortel, Deurne – Marc Van Bouwel-Lembrechts, Deurne – Familie Van Boven-Van Herck, Hoboken – Modest Van Camp, Deurne – L. Van Campenhout, Mechelen – Etienne van Caster, Mortsel – Joseph van Caster –Grade, Antwerpen – Guido Van Damme, Aartselaar – Guido Van Damme, Aartselaar – Yves van de Werve de Vors-

selaar, Schilde – Jozef Van de Wiele, Antwerpen – Jean Van den Bergh, Kapellen – Pieter Van den Bos, London (UK) – Guido Van Den Sande, Ekeren – Bertha Van der Elst, Merksem – Hilda Van Gool, Antwerpen – Maria Van Heuckelom, Schilde – Simonne Van Heurck, Antwerpen – Ivo Van Hoorebeke, Wilrijk – Fr. Van Horenbeeck, Mortsel – Ann Van Houtte, Antwerpen – Ferdinandus Van Hoydonck, Hove – Familie Van Impe-Monte, Mortsel – Benoit van Lidth de Jeude, Antwerpen – Familie Van Lier-Winnepenninckx, Antwerpen – Nicole Van Look, Ekeren – Paul Van Mechelen, Aartselaar – Frank Van Oorschot, Kontich – Elza Van Suetendael, Berchem – Walter Van Thillo, Berchem – Anne Vandenabeele, Borgerhout – Familie Vandenulle-Ruyts, Antwerpen – Familie Vandeplas-Gasia, Antwerpen – Gilbert Vandeputte, Berchem – Karel Vanderhoecht, Berchem – Ernest Vanderlinden, Berlaar – G. Vanhalme, Harelbeke – A.M. Vanhamme, Mortsel – Emiel Vanhamme, Mortsel – Ronald Vanoystaeyen, Boechout – Rosalia Vekemans, Lier – Chris Verbeeck, Hove – Nicole Vercruyse, Wilrijk – Pierre Verelst, Antwerpen – Madeleine Verhoosel, Antwerpen – Josette Verschaeren, Wilrijk – Antoon Verstreken, Antwerpen – Vlaamse Kapucijnen, Antwerpen – Marc Wellens, Ekeren – Paul Wildiers, Boechout – Jacques Wirtz, Schoten – Claudette Witdoeck, Antwerpen – H. Witters, Merksem – Lucas Zaman, Antwerpen – J.J.A.M. Zuure, Diemen (NL) – M.Th. Zuure-LeCat, Diemen (NL).

Info en colofon

Vrienden van de Antwerpse Madonna's ter ondersteuning van de restauratie van de Onze-Lieve-Vrouwebeelden te Antwerpen, Rijnpoortvest 18 en Melkmarkt 22, en van de overige restauraties uitgevoerd door 'Voor Kruis en Beeld' vzw, Lange Lozanastraat 92, 2018-Antwerpen.

Een financiële ondersteuning is welkom op onze projectrekening : 000-00 00 004-04 van de Koning Boudewijnstichting, Brederodestraat 21, 1000 Brussel met vermelding: "L.J 1870 - Voor Kruis en Beeld - Antwerpen". Financiële aftrekbaarheid wordt u toegekend vanaf 30 euro.

(Drie soorten ondersteuning: 30 euro, 125 euro en 250 euro verhogen onze mogelijkheden tot verfraaiing en het behoud van de beelden, waarvoor dank.)

Website: www.verbeelding.be – E-mail: ih@yucom.be – Lay-out: Wim Strecker

Bronvermelding

Hs 1491: Anoniem, 'De lieve-vrouwebeelden van Antwerpen', handschrift, ca. 1868-1886, Provincie Antwerpen, Dienst Cultureel Erfgoed, Dossier Onze-Lieve-Vrouwebeelden (zonder referentienummer).

Fotoverantwoording – Alle foto's Wim Strecker behalve op p. 13 Georges Troupin.

Koepoortbrug 4 (hierboven)
Lange Sint-Annastraat 2 (vooraan)